

DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2024-38-16>

УДК 027.7-051:378.4(477.54-25):929Бел

М. І. БОБРОВА

провідний бібліограф відділу книжкових пам'яток, цінних видань і рукописів
Центральної наукової бібліотеки

e-mail: mbobrova26@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5197-898X>

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (м. Харків)
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна

В. В. ФЕДОРЕНКО

фахівець I категорії факультету комп'ютерних наук

e-mail: v.v.fedorenko@karazin.ua

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (м. Харків)
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна

С. Б. ГЛИБИЦЬКА

головний бібліограф Центральної наукової бібліотеки

e-mail: sv.zajc@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6863-1832>

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (м. Харків)
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна

**ЯКОВ ЯКОВИЧ БЕЛЕН ДЕ БАЛЛЮ (1753–1815) –
ПРОФЕСОР ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ,
ПЕРШИЙ БІБЛІОТЕКАР УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ**

Мета дослідження. Простежити життєвий та творчий шлях Я. Я. Белена де Баллю (1753–1815), письменника, перекладача, професора кафедри класичної філології і одночасно – першого бібліотекаря новоствореного Імператорського Харківського університету; оприлюднити портрет Я. Я. Белена де Баллю, який був знайдений у 2023 році майже через 220 років після того, як вчений працював у Харківському університеті.

Методологія дослідження ґрунтується на принципах історизму, об'єктивності та системності.

Наукова новизна. Вперше зібрані найбільш повні відомості про Я. Я. Белена де Баллю, які відображені у вітчизняних та міжнародних джерелах; вперше представлений науковій громадськості портрет вченого.

Висновки. Я. Я. Белен де Баллю є одним з організаторів Харківського університету і його бібліотеки, одним з перших професорів і першим бібліотекарем університетської бібліотеки. Серед багатьох його заслуг перед університетом та бібліотекою є те, що ним був укладений та виданий каталог грецьких рукописів XII–XVIII ст., які зберігаються в університетській бібліотеці, укладена латинська хрестоматія, яка була видана в університетській друкарні.

Ключові слова: професор Я. Я. Белен де Баллю, Імператорський Харківський університет, перший бібліотекар бібліотеки Харківського університету, Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, каталог грецьких рукописів XII–XVIII ст., портрет Я. Я. Белена де Баллю.

Як цитувати: Боброва М. І., Федоренко В. В., Глибицька С. Б. Яков Якович Белен де Баллю (1753–1815) – професор Харківського університету, перший бібліотекар університетської бібліотеки. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки*. 2024. Вип. 38. С. 168-174. DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2024-38-16>

In cites: Bobrova M. I., Fedorenko V. V., Glybyska S. B. (2024). Yakov Yakovych Belen de Ballu (1753–1815) – professor of Kharkiv University, first librarian of the university library. *V. N. Karazin Kharkiv National University Bulletin. Series History of Ukraine. Ukrainian Studies: Historical and Philosophical Sciences*, Issue 38, (168-174), DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2024-38-16> (in Ukrainian).

Яков Якович (Жак Николас) Белен де Баллю (фр. Jacques Nicolas Belin de Ballu) (1753-1815) – письменник, перекладач, професор грецької, французької та латинської словесності Імператорського Харківського університету та Петербурзького педагогічного інституту, перший бібліотекар бібліотеки Імператорського Харківського університету (нині – Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна).

Є ряд джерел, в основному енциклопедичного характеру, де в том чи іншому обсязі висвітлюється життєвий і творчий шлях вченого. Вони ґрунтуються на виданнях початку ХХ століття, зокрема, таких, як «Русский биографический словарь» [2], «Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905)» [9] та ін. Дана стаття базується, окрім відомих вже джерел ХХ століття, на літературі, виданій во Франції, звідки родом був вчений [16–18], а також на сучасних вітчизняних джерелах, де досліджується генеалогія роду Беленів де Баллю [6] та де, зокрема, був знайдений портрет вченого [7], зображення якого досі не було відомо.

Жак Николас Белен де Баллю народився 28 лютого 1753 р. в Парижі, в родині адвоката [2, с. 679; 17, с. 558]. Відомостей про те, яку освіту здобув Жак Ніколас, поки не знайдено. Але про те, що він досконало володів давньогрецькою мовою, свідчать перекладені ним французькою твори грецьких авторів Оппіана і Лукіана, які були видані в другій половині 80-х років ХVIII ст. Саме переклади Лукіана в 6-ти томах сприяли обранню Белена де Баллю у 1787 р. членом Паризької академії написів і красномовного письменства (Académie royal des inscriptions et belles-lettres), яка пізніше ввійшла до складу Національного інституту [9] (Institut national; нині – у складі Інституту Франції).

У роки, що передували Французькій революції, він займав пост радника Монетного департаменту в Парижі (Cour des Monnaies de Paris), юридичної установи, яка мала остаточну юрисдикцію як у цивільних, так і в кримінальних справах. Також був членом Московського товариства дослідників природи [9, с. 146]. Під час революції та правління Робесп'єра Белен де Баллю був ув'язнений на 8 місяців; після смерті лідера якобінців (1794 р.) він був звільнений без суду. На деякий час вчений отримав місце професора древніх мов у центральній школі Бордо, також у 1795 р. був обраний до бібліографічного відділу Тимчасової комісії мистецтв (La commission temporaire des arts) як «письменник, майстерний в еллінізмі та придатний до роботи над рукописами»¹⁵ [18, с. 30].

З 1798 протягом двох років Жак Николас Белен де Баллю перебував у Сорезі (департамент Тарн), де викладав грецьку мову, красномовство і природознавство, зокрема ботаніку; його вважають одним із засновників Jardin botanique de Soreze (Tarn) [16, р. 502].

У 1799 р. вчений був обраний членом-кореспондентом Національного інституту (відділення історії та давньої літератури).

У 1800 р. він отримав місце директора воз'єднаного паризького коледжу Prytanée de Saint-Cyr, де працював 3 роки.

¹⁵ Переклад українською тут і далі – авторів статті.

Слід додати, що у Франції вчений був відомим не тільки перекладами, але й своїми власними працями. Зокрема, йому належать надруковані в Парижі художні твори: «Mémoires et voyages d'un émigré» («Спогади та подорожі емігранта») в 3 томах (1801) [14], «Le Prêtre, par un Dr. De Sorbonne» («Священик, доктор із Сорбони») [15], «Histoire de la dame invisible ou mémoires pour servir à l'étude du coeur humain» («Історія невидимої пані, або Мемуари, які служать вивченню людського серця») (1803) [13] та ін.

1803 р. Белен де Баллю прийняв запрошення від попечителя Санкт-Петербурзького учбового округу М. М. Новосільцева (який тимчасово виконував обов'язки попечителя Харківського учбового округу) очолити кафедру класичної філології у новозаснованому Імператорському Харківському університеті [2, с. 679; 9, с. 147].

4 грудня 1803 р. Я. Я. Белен де Баллю (ім'я він взяв собі: Яков Якович) був призначений професором грецької і французької словесності Харківського університету. У 1804 р. він увійшов до складу комітету для прискорення справ з підготовки до відкриття університету. Йому було доручено займатися підготовчими роботами з облаштування університетської бібліотеки.

17 січня 1805 р., на церемонії відкриття Харківського університету, Я. Я. Белен де Баллю виголосив промову латиною про необхідність наук при оволодінні воєнною справою та про доцільність використання філософії у воєнному мистецтві [12]. (В університеті збиралися відкрити і військове відділення. Але його не було створено, лише на відділенні фізико-математичних наук відкрили військову кафедру.)

18 січня 1805 р. на першому засіданні Ради університету Белена де Баллю обрали інспектором казеннокоштных студентів (1805–1807) і університетським бібліотекарем (1805–1811) [9, с. 148]. Під час роботи в університеті йому доводилось постійно поєднувати викладацьку діяльність і додаткові обов'язки.

Як професор грецької і французької словесності він викладав багато предметів: давньогрецьку граматику, давньогрецьку літературу (Геродот, Гомер, Лукіан, Еврипід), грецьку археологію, французьку літературу, латинську мову, правила красномовства, історію театрального мистецтва.

Як інспектор казеннокоштных студентів редагував «Правила для студентів Імператорського Харьковского университета» (1807). Крім того, в 1810 р. Яков Якович у складі спеціального комітету стежив за розподілом студентів по факультетах.

Як бібліотекар Я. Я. Белен де Баллю чимало зробив для створення і організації бібліотеки на початковому етапі. Він реєстрував книги, записував їх до каталогу, відбирав видання, які потребували переплетення. За час роботи Белена де Баллю у бібліотеці (з 1804 по 1811 рр.) були записані всі нові книги та інші види друкованої продукції [4, с. 19–20].

Бібліотечний фонд поповнювався за рахунок власних книг іноземних професорів-викладачів, які вони привозили до Харкова для викладання своїх предметів; книг іногородніх видавництв, університетської друкарні, яка почала роботу в 1805 р.; численних дарів і пожертвувань.

Слід відмітити, що Белен де Баллю теж дарував книги університетській бібліотеці. І дотепер у фонді рідкісних видань ЦНБ зберігаються видання XVIII – початку XIX ст. з його автографами: «Donné par le Bibliothécaire Belin de Ballu».

Університету вдалося придбати книжкове зібрання (584 т.) німецького вченого-енциклопедиста П. С. Палласа, колекцію естампів кількістю 2575 аркушів, які також були детально описані першим бібліотекарем; колекцію грецьких рукописів. До складу останньої входили манускрипти богословського, філософського, медичного змісту. Я. Я. Белену де Баллю належить заслуга опису 17 грецьких кодексів, на багатьох з яких збереглися написи, зроблені ним особисто у процесі їхнього дослідження [4, с. 20].

У 1807 р. вчений уклав каталог грецьких рукописів XII–XVIII ст. та опублікував його в університетському виданні «Conspectus praelectionum a 17 auct. 1807 ad 30 junii 1808 anni in Caesarea universitate Charkoviensi publice hadendarum» («Огляд публічних читань в

Імператорському Харківському університеті 17 серпня 1807 року – 30 червня 1808 року»; Харків, 1807) [4, с. 20; 8, с. 197; 11].

У грудні 1807 р. Рада університету прийняла рішення надати Белену де Баллю ступінь доктора філософії (*honoris causa*) [9, с. 148].

На 1808–1809 рр. він був обраний деканом словесного факультету. Також очолював кафедру латинської словесності і, за дорученням університету, уклав латинську хрестоматію [10], яка була видана в університетській друкарні в 1809 р.

У 1811 р. вчений, за його проханням, був переведений до Петербурзького педагогічного інституту ординарним професором грецької мови та словесності [9, с. 148]. Він викладав також стародавні мови в Санкт-Петербурзькій губернській гімназії.

Того ж 1811 р. його обрали почесним членом Харківського університету [1]. 1812 р. він отримав звання колезького радника [5, с. 33].

28 червня 1815 р. Я. Я. Белен де Баллю помер від паралічу у Санкт-Петербурзі. Його вдові і дітям призначили пенсію від Харківського університету і Петербурзького педагогічного інституту в рівних долях [9, с. 149; 3, с. 258].

Минуло 220 років з того часу, як у Харківському університеті став працювати відомий французький вчений та письменник Яков Якович Белен де Баллю, але жодне видання, друковане або електронне, не мало зображення вченого.

Тільки у 2023 р. був знайдений його портрет. Це графічне зображення – фронтиспіс рукописного видання Рішельєвського ліцею «Ареопаг» (Одеса, 1829, ч. 4). У виданні є коротка біографія вченого, написана Миколою Беленом де Баллю, і портрет, намальований Йосипом Беленом де Баллю, – учнями цього ліцею, молодшими синами Якова Яковича [7, с. 21, 29, 123–124].

Необхідно зазначити, що нащадки Белена де Баллю довгий час залишалися на теренах нашої країни. Є багато відомостей про представників «миколаївської», «одеської», «бесарабських» гілок роду Беленів де Баллю. Серед них були військові, агрономи, медики, священники, інженери, і, безумовно, педагоги, лінгвісти та історики [6].

А для університетської спільноти, особливо для Центральної наукової бібліотеки Каразінського університету, постать Якова Яковича Белена де Баллю, одного з перших професорів та першого бібліотекаря, є однією з найзначніших в історії закладу.

Список використаної літератури

1. Белен де Баллю Яків Якович. *Почесні члени Харківського університету* : біогр. довід. / голов. ред. В. С. Бакіров ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2015. С. 28.
2. Белен де Баллю Яков Яковлевич. *Русский биографический словарь* / изд. А. А. Половцов. Санкт-Петербург, 1900. Т. 2. С. 679–680.
3. Белен де Баллю Яков Яковлевич / сост. Р. П. Чигринова. *Библиотека Харьковского национального университета им. В. Н. Каразина за 200 лет* / Н. М. Березюк, И. Г. Левченко, Р. П. Чигринова. Харьков, 2006. С. 257–258.
4. Боброва М. І., Кононенко І. І. Перший бібліотекар університетської книгозбірні. *Бібліотечний вісник*. 2020. № 3 (257). С. 18–22.
5. Посохов С. И. Белен де Баллю Яков Яковлевич. *Иностранные профессора российских университетов (вторая половина XVIII – первая треть XIX в.)* : биограф. слов. Москва, 2011. С. 32–34.
6. Сахаров И. В., Кулаковская О. Ю. Выходцы из Франции и их потомки на Украине: Белен-де-Баллю – поколенная роспись. *Генеалогія* : зб. наук. пр. Київ, 2016. Вип. 2 / голов. ред. В. А. Смолій. С. 267–316.
7. Семькина Г. Г. «...стараясь журналу дать форму, приличную нашим намерениям» : Рукопис. журн. одес. лицейств «Ареопаг» (Одесса, 1829. – Ч. IV. – № 1–3). *Дім князя Гагаріна* : зб. наук. ст. і публ. / Одес. літ. музей. Одеса, 2020. Вип. 9. С. 21–124.

8. Сучалкин О. В. Греческие рукописи ЦНБ Харьковского национального университета им. В. Н. Каразина. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2010. № 901 : Сер. : Філологія. Вип. 59. С. 196–199.
9. Шульц Г. Ф. Белен де Баллю Яков Яковлевич. *Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905)* / под ред. М. Г. Халанского, Д. И. Багалея. Харьков, 1908. С. 146–150.
10. Balen de Ballu Ja. Ja. Chrestomathia Poetica sive Eclogae Poetarum Latinorum in Usum Studiosae Juventutis Rossicae : ex decreto Caesareae Universitatis Charcovianae: Curavit, notulisque illustravit : en 2 p. Charcoviae : Typis Universitatis, 1809. Pt. 1. 364 p. ; Pt. 2. 339 p.
11. Balen de Ballu Ja. Ja. Notitia et descriptio aliquot codicum manuscriptorum, qui reperiuntur in bibliotheca universitatis imperialis, quae Charcoviae floret. *Conspectus praelectionum a 17 aug. 1807 ad 30 junii 1808 anni in Caesarea universitate Charcoviensi publice hadenarum*. Charcoviae : Typis univer-statis, 1807. P. III–X.
12. Balen de Ballu Ja. Ja. Que l'on doit se prepares par l'etude des sciences au maniment des Armes, et allier la Philosophie á l'art des combats. *Речи, говоренные в торжественном собрании 17 января 1805 года при открытии Императорского Харьковского университета*. Харьков, 1806. С. 28–34.
13. Belin de Ballu Ja. N. Histoire de la dame invisible ou mémoires pour servir à l'étude du coeur humain. Paris : Devaux, 1803.
14. Belin de Ballu Ja. N. Mémoires et voyages d'un émigré : en 3 t. Paris : FID.C, 1801. T. 1. 335 p. ; T. 2. 280 p. ; T. 3. 279 p.
15. Belin de Ballu Ja. N. Le Prêtre, par un Dr. De Sorbonne. Paris : Locard fils, 1802.
16. Clos M. le D. L'Helléniste Belin de Ballu, créateur du Jardin botanique de Sorèze (Tarn). *Bulletin de la Société Botanique de France*. 1905. Vol. 52, No. 7. P. 502–505.
17. Gerhardt O. V. Christian Friedrish Matthaei und seine Sammlung griechischer Handschriften. *Centralblatt für Bibliothekswesen*. 1898. B. 15 (Dec.). S. 538–566. S. 558: у примітках про Я. Я. Белена де Баллю подається точна дата його народження: 28.02.1753.
18. Procès-verbaux de la Commission temporaire des arts. T. 2. 5 nivose an III – 5 nivose an IV / publ. et annot. par M. Louis Tuetey. Paris : Imprimerie Nationale, 1917. 658 s.

M. I. BOBROVA

leading bibliographer of the department of book monuments, valuable publications and manuscripts
of the Central Scientific Library

e-mail: mbobrova26@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5197-898X>

V. N. Karazin Kharkiv National University
4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine

V. V. FEDORENKO

specialist of the 1st category of the Faculty of Computer Sciences

e-mail: v.v.fedorenko@karazin.ua

V. N. Karazin Kharkiv National University
4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine

S. B. GLYBYTSKA

chief bibliographer of the Central Scientific Library

e-mail: sv.zajc@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6863-1832>

V. N. Karazin Kharkiv National University
4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine

YAKOV YAKOVYCH BELIN DE BALLU (1753–1815) – PROFESSOR OF KHARKIV UNIVERSITY, FIRST LIBRARIAN OF THE UNIVERSITY LIBRARY

Purpose. To trace the life and creative path of Ya. Ya. Belin de Ballu (1753–1815), a writer, translator, professor of the department of classical philology and at the same time the first librarian of the newly established Imperial Kharkiv University; to publicize the portrait of Ya. Ya. Belin de Ballu, which was found in 2023 almost 220 years after the scientist worked at Kharkiv University.

Research methodology is based on the principles of historicism, objectivity and systematicity.

Scientific novelty. For the first time, the most complete information about Ya. Ya. Belin de Ballu, which is reflected in domestic and international sources, has been collected; a portrait of a scientist presented to the scientific community for the first time.

Conclusions. Ya. Ya. Belin de Ballu is one of the organizers of Kharkiv University and its library, one of the first professors and the first librarian of the university library. Among his many services to the university and the library is that he compiled and published a catalog of Greek manuscripts from the 12th to 18th centuries, which are kept in the university library, and compiled a Latin anthology that was published in the university printing house.

Key words: *professor Ya. Ya. Belen de Ballu, Imperial Kharkov University, first librarian of the library of Kharkov University, Central Scientific Library of V. N. Karazin Kharkov National University, catalog of Greek manuscripts of the 12th–18th centuries, portrait of Ya. Ya. Belen de Ballue.*

Reference

1. Belen de Ballu Yakiv Yakovych. *Pochesni chleny Kharkivskoho universytetu – Honorary members of Kharkiv University*: biohr. dovid. / holov. red. V. S. Bakirov ; Kharkiv. nats. un-t im. V. N. Karazina. Kharkiv, 2015. S. 28. (in Ukrainian).
2. Belen de Ballu Yakov Yakovych. *Russkii biograficheskii slovar – Russian biographical dictionary* / izd. A. A. Polovtsov. Sankt-Peterburg, 1900. T. 2. S. 679–680. (in Russian).
3. Belen de Ballu Yakov Yakovlevych / sost. R. P. Chigrinova. *Biblioteka Kharkovskogo natsionalnogo universiteta im. V. N. Karazina za 200 let – Library of V. N. Karazin Kharkiv National University for 200 years* / N. M. Berezyuk, I. G. Levchenko, R. P. Chigrinova. Kharkov, 2006. S. 257–258. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/3815> (data zvernennya: 25.03.2024). (in Russian).
4. Bobrova M. I., Kononenko I. I. The first librarian of the university library. *Bibliotechnii visnik – Library bulletin*. 2020. № 3 (257). S. 18–22. (in Ukrainian).
5. Posokhov S. I. Belen de Ballu Yakov Yakovlevych. *Inostrannie professora rossiiskikh universitetov (vtoraya polovina XVIII – pervaya tret XIX v.) – Foreign professors of Russian universities (second half of the 18th – first third of 19 century)*: biogr. slov. Moskva, 2011. S. 32–34. (in Russian).
6. Sakharov I. V., Kulakovskaya O. Yu. Immigrants from France and their descendants in Ukraine: Belen de Ballue – generational painting. *Genealogiya – Genealogy*: zb. nauk. pr. Kiiv, 2016. Vyp. 2 / golov. red. V. A. Smolii. S. 267–316. (in Russian).
7. Semikina G. G. «...trying to give the magazine a form that suits our intentions: Handwritten journal of Odessa lyceum students “Areopagus” (Odessa, 1829. – Part IV. – No. 1–3). *Dim knyazyza Gagarina – House of prince Gagarin*: zb. nauk. st. i publ. / Odes. lit. muzei. Odesa, 2020. Vyp. 9. S. 21–124. (in Russian).
8. Suchalkin O. V. Greek manuscripts of the Central Scientific Library of V. N. Karazin Kharkiv National University. *Visnik Kharkivskogo natsionalnogo universitetu imeni V. N. Karazina – Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University*. 2010. № 901: Ser.: Filologiya. Vyp. 59. S. 196–199. (in Russian).
9. Shults G. F. Belen de Ballue Yakov Yakovych. *Faculty of History and Philology of Kharkov University for the first hundred years of its existence (1805–1905)* / pod red. M. G. Khalanskogo, D. I. Bagaleyeva. Kharkov, 1908. S. 146–150. (in Russian).
10. Balen de Ballu Ja. Ja. *Chrestomathia Poetica sive Eclogae Poetarum Latinorum in Usum Studiosae Juventutis Rossicae: ex decreto Caesareae Universitatis Charcovianae: Curavit, notulisque illustravit: en 2 p. Charcoviae: Typis Universitatis, 1809. Pt. 1. 364 p.; Pt. 2. 339 p.*
11. Balen de Ballu Ja. Ja. *Notitia et descriptio aliquot codicum manuseriptorum, qui reperiuntur in bibliotheca universitatis imperialis, quae Charcoviae floret. Conspectus praelectionum a 17 aug. 1807 ad 30 junii 1808 anni in Caesarea universitate Charcoviensi publice hadenarum. Charcoviae: Typis univer-statis, 1807. P. III–X.*

12. Balen de Ballu Ja. Ja. Que l'on doit se prepares par l'etude des sciences au maniment des Armes, et allier la Philosophie á l'art des combats. *Речи, говоренные в торжественном собрании 17 января 1805 года при открытии Императорского Харьковского университета*. Харьков, 1806. С. 28–34.
13. Belin de Ballu Ja. N. Histoire de la dame invisible ou mémoires pour servir à l'étude du coeur humain. Paris : Devaux, 1803.
14. Belin de Ballu Ja. N. Mémoires et voyages d'un émigré : en 3 t. Paris : FID.C, 1801. Т. 1. 335 p. ; Т. 2. 280 p. ; Т. 3. 279 p.
15. Belin de Ballu Ja. N. Le Prêtre, par un Dr. De Sorbonne. Paris : Locard fils, 1802.
16. Clos M. le D. L'Helléniste Belin de Ballu, créateur du Jardin botanique de Sorèze (Tarn). *Bulletin de la Société Botanique de France*. 1905. Vol. 52, No. 7. P. 502–505.
17. Gerhardt O. V. Christian Friedrish Matthaei und seine Sammlung griechischer Handschriften. *Centralblatt für Bibliothekswesen*. 1898. В. 15 (Dec.). S. 538–566. S. 558: у примітках про Я. Я. Белена де Баллю подається точна дата його народження: 28.02.1753.
18. Procès-verbaux de la Commission temporaire des arts. Т. 2. 5 nivose an III – 5 nivose an IV / publ. et annot. par M. Louis Tuetey. Paris : Imprimerie Nationale, 1917. 658 s.

Текст надійшов до редакції 02.02.2024. / The text was received by the editors 02.02.2024.

Текст затверджено до друку 16.02.2024. / The text is recommended for printing 16.02.2024.